

Suomen
Rautatiemuseon
kokoelmapolitiikka
2017-2021

SUOMEN
RAUTATIE
MUSEO

Sisällysluettelo

JOHDANTO	2
SUOMEN RAUTATIEMUSEON KOKOELMATEHTÄVÄ	3
KOKOELMATYÖN RESURSSIT	4
KOKOELMAORGANISAATIO	4
KOKOELMATILAT	4
KOKOELMAT JA NIIDEN HISTORIA	5
ESINEKOKOELMA	5
LIIKKUVAN KALUSTON KOKOELMA	6
KUVAKOKOELMA	6
ARKISTOKOKOELMA	6
KIRJASTOKOKOELMA	7
KOKOELMIEN HISTORIA	7
TALLENNUS JA KARTUNTA	9
TALLENNUSALUEET JA TALLENNUKSEN PAINOPISTEET	10
KARTUNTATAVAT JA KARTUNNAN SEURANTA	11
KOKOELMIEN HALLINTA	12
PERUSKOKOELMA	12
KÄYTTÖKOKOELMA	12
HANKINTOJEN VASTAANOTTO JA KOKOELMIIN LIITTÄMINEN	12
KOKOELMIEN LUETTELOINTI JA DIGITOINTI	13
ARVOLUOKITUS	14
KOKOELMISTA POISTAMINEN	14
KOKOELMIEN SÄILYTYS JA HOITO	15
KONSERVOINTI	15
KOKOELMIEN SÄILYTYS JA TURVALLISUUS	16
KOKOELMIEN SAAVUTETTAVUUS JA KÄYTTÖ	17
KOKOELMIEN ASIAKKAAT	17
TIETO- JA ASiantuntijapalvelu	17
NÄYTTELYT	18
MUSEO-OPETUS JA TAPAHTUMAT	18
NOSTALGIALIIKENNE	19
KOKOELMIEN VERKKOKÄYTTÖ	19
KUVAPALVELUT	20
KOKOELMIEN KÄYTTÖ KUVAUSSISSA JA KUVAAMINEN MUSEON TILOISSA	20
LAINAT KOKOELMISTA	20
TAVOITTEET KOKOELMAPOLITIIKKAKAUDELLA 2017-2021	20

Johdanto

Suomen Rautatiemuseo on valtakunnallinen erikoismuseo, jonka tehtävä on tallentaa, säilyttää, tutkia ja esittää suomalaista rautatiehistoriaa alan ainoana museoammatillisesti hoidettuna museona. Suomen Rautatiemuseota ylläpitää Rautatiemuseon Säätiö, jonka toimintaa tukevat Liikennevirasto, Opetus- ja kulttuuriministeriö, VR-Yhtymä Oy ja Hyvinkään kaupunki. Suomen Rautatiemuseolla on laajat ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kokoelmat, joita alettiin kerätä jo 1800-luvulla. Museo syntyi rautatievirkamiesten keräämän kokoelman ympärille vuonna 1898. Kokoelmat ovat edelleen se ydin, jonka ympärille muut museon toiminnot rakentuvat. Kokoelmatyössä on vahvasti läsnä vastuu menneille ja tuleville sukupolville. Rautatiemuseon kokoelmat ovat syntyneet ja kurtuneet vuorovaikutuksessa rautatiealan ammattilaisten ja yhteisöjen kanssa, ja tämä yhteistyö on yhä oleellinen osa museon kokoelmatyötä.

Tämän kokoelmapolitiikan johtajatuksena on Suomen Rautatiemuseon strategia 2016-2020 ”Elävää rautatiehistoriaa”, jossa museon missio on tuoda esiin ilmiöitä ja antaa asiakkaiden kokea historiaa elävällä tavalla. Museokokemus ei välity vain kokoelmaan kuuluvan materiaalin kautta, vaan museo tallettaa ja tuo esiin myös siihen liittyviä ilmiöitä ja kokemuksia.

Museolaki ja asetus (2006) edellyttävät, että valtionosuutta saavilla museoilla on pitkän tähtäimen suunnitelmat museon tavoitteista ja painopisteistä sekä siitä, kuinka kokoelmien tallennus, kartuttaminen, säilyttäminen, esittäminen ja tutkimus on museossa järjestetty. Tämän kokoelmapolitiikan tarkoitus on kertoa, miten kokoelmatoiminnan osa-alueet on Suomen Rautatiemuseossa järjestetty ja mitkä ovat niiden keskeiset kehittämistavoitteet vuosina 2017-2021. Tämä kokoelmapolitiikka sisältää katsauksen kokoelmien historiaan, onhan Suomen Rautatiemuseo yksi Suomen vanhimmista museoista.

Suomen Rautatiemuseon ensimmäinen kokoelmapoliittinen ohjelma tehtiin vuonna 2005 museon sisäiseksi työkaluksi. Ohjelmaa päivitettiin vuosina 2007 ja 2010. Tuolloin museon kokoelmatoiminnan keskeinen tavoite oli omien kokoelmien haltuunotto ja saavutettavuuden parantaminen. Tämä tavoite on relevantti edelleen, vaikka vuoteen 2017 mennessä on tehty paljon hidasta perustyötä – kokoelmien luettelointia, digitointia ja inventointia - joilla on huomattavasti edistetty kokoelmien tiedollista ja fyysistä hallintaa ja saavutettavuutta. Tehdyn työn ansiosta osa museon kokoelmista on nyt saavutettavissa internetissä Finna –palvelun kautta. Kokoelmien kartuntaa on rajattu paremmin museon keskeistä tallennustehtävää ja kokoelmatyöhön käytössä olevia resursseja vastaavaksi. Myös kokoelmien säilytysolosuhteita on parannettu.

Kokoelmapolitiikka on julkinen ja se viestii museon kokoelmatoiminnan periaatteista museon ulkopuolelle, sekä toimii kokoelmatyön ohjenuorana museon sisäisessä käytössä. Kokoelmapolitiikkaa päivitetään museon strategiakauden vaihtumisen yhteydessä.

Suomen Rautatiemuseon kokoelmatehtävä

Suomen Rautatiemuseon kokoelmatyön tarkoitus on tallentaa, säilyttää ja tutkia suomalaiseen rautatiehistoriaan liittyviä ilmiöitä ja tehdä niitä tunnetuksi edistämällä alan tiedon saatavuutta, tutkimusta, sekä julkaisu-, näyttely- ja tapahtumatoimintaa. Museo tallentaa kokoelmiinsa aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöämme, rautatiehistorian ilmiöistä kertovia objekteja. Museo-objektit voivat olla esineitä, liikkuvaa junakalustoa, valokuvia, kirjoja, arkistoaineistoa tai digitaalisia tallenteita.

Rautatiemuseon kokoelmien asiakkaita ovat kaikki museokävijät, jotka kohtaavat museokokoelmia näyttelyissä, tapahtumissa ja nostalgialiikenteessä. Asiakkaita ovat myös museon taustayhteisöt ja sidosryhmät, rautatiealan yritykset ja yhteisöt, media, harrastajat ja tutkijat sekä aihepiiristä kiinnostuneet ihmiset, jotka tarvitsevat apua esimerkiksi omistamansa esineen tunnistuksessa tai sukututkimuksessa. Asiakkaita ovat muut museot, jotka lainaavat esineitä ja kuvia näyttelyihin tai julkaisuihin ja käyttävät asiantuntijapalveluita. Rautatiemuseon kokoelmat palvelevat myös museon sisäistä käyttöä tutkimus-, kokoelma-, tietopalvelu- sekä pedagogisessa työssä.

Kokoelmatoiminnan perustana on museolaki ja -asetus, jossa museon tavoitteena on ylläpitää ja vahvistaa väestön ymmärrystä kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Laki määrittelee museon tehtäväksi edistää kulttuuriperintöä koskevan tiedon saatavuutta tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville, harjoittamalla siihen liittyvää tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä sekä näyttely- ja julkaisutoimintaa. Rautatiemuseo jakaa kokoelmatyössään museoalan yhteiset arvot ja työtä ohjaavat Kansainvälisen museoneuvoston ICOMin Museotyön eettiset säännöt.

Suomen Rautatiemuseon kokoelmatehtävää määrittää erityisesti sen asema valtakunnallisena erikoismuseona, joka ylläpitää erikoisalansa kokoelmaa valtakunnallisesti ja tarjoaa tukeaan ja apuaan muille saman alan toimijoille. Koko rautatiehistoriaa tallentavan kentän tukeminen, ohjaaminen ja yhteistyö eri toimijoiden kanssa on keskeinen osa Rautatiemuseon kokoelmatehtävää.

Käytännön kokoelmatyöhön vaikuttaa myös muu lainsäädäntö, erityisesti tekijänoikeus- ja henkilötietolaki. Rautatiemuseon Säätiön säännöt sekä sidosryhmien kanssa tehdyt yhteistyösopimukset huomioidaan kokoelmatyössä. Suomen Rautatiemuseo on ollut mukana valtakunnallisessa tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkostossa TAKO:ssa sen perustamisvuodesta 2009 lähtien. TAKO:n piirissä tehty tallennustyönjako eri museoiden välillä vaikuttaa siihen, mitä aihepiirejä Rautatiemuseo kokoelmiinsa tallentaa.

Kokoelmatyön vuosittaisia tavoitteita kirjataan toimintasuunnitelmaan. Kokoelmien kartuntaan, hallintaan, digitointiin ja saavutettavuuteen liittyviä asioita kirjataan vuosittain museon toimintakertomukseen, sekä Museovirastolle ja Opetus- ja kulttuuriministeriölle toimitettaviin raportteihin.

Kokoelmatyön resurssit

Kokoelmaorganisaatio

Suomen Rautatiemuseon kokoelmatyöstä vastaa kokoelmatiimi, jonka muodostavat vakituisessa työsuhteessa olevat kokoelmapäällikkö ja neljä amanuenssia, sekä määräaikaiset projektityöntekijät. Kokoelmahenkilökunta vastaa kokoelmatyön eri vaiheista, sekä kokoelma- ja tietopalvelusta. Kullakin amanuenssilla on oma asiantuntijuus- ja vastuualueensa: esinekokoelma, liikkuvan kaluston kokoelma, arkisto ja kirjasto sekä kuvakokoelma. Kokoelmahenkilökunnan työnkuvaan kuuluu museon muitakin tehtäviä, joten todellinen kokoelmatyöhön käytettävä henkilötyöresurssi on pienempi kuin viisi henkilöä. Kokoelmapäällikkö yhdessä kokoelmien osasta vastaavan amanuenssin kanssa päättää lahjoitusten vastaanotosta ja kokoelmalainoista. Kokoelmapoistoista päättää museonjohtaja kokoelmapäällikön esityksestä. Kokoelmahenkilökunta osallistuu kokoelmiin liittyvien hankkeiden suunnitteluun, hankerahoituksen hakemiseen ja raportointiin, sekä nykydokumentointi- ja tallennushankkeiden toteutukseen. Kokoelmien luettelointia ja digitointia edistetään pääsääntöisesti määräaikaisen projektirahoituksella palkatun työvoiman sekä talkootyöntekijöiden avulla, jotka toimivat vakituisen kokoelmahenkilökunnan ohjauksessa. Museomestari osallistuu kokoelmakuljetuksiin sekä kokoelmatilojen tekniseen kunnossapitoon ja olosuhteiden seurantaan.

Kokoelmatilat

Suomen Rautatiemuseon sijaintipaikka on kulttuurihistoriallisesti ainutlaatuinen Hanko – Hyvinkää -rautatien asema-, varikko- ja asuinalue, joka on rakennettu 1870-luvun alussa. Alueen alkuperäisistä rakennuksista näyttelytiloina toimivat asema, veturitalli ja kasarmi. Alueelle rakennettiin 1980 -90-luvulla uudisrakennuksina kaksi kalustohallia sekä aula- ja toimistotiloja. Lisäksi osa vanhoista rakennuksista peruskorjattiin. Uudisrakennuksia täydennettiin kalustohallilla vuonna 2014, jolloin saatiin myös kipeästi kaivattua säilytystilaa pienesinekokoelmalle.

Kokoelmien säilytystilat sijaitsevat hajallaan eri puolella museoaluetta, sekä vanhoissa että uusissa rakennuksissa, joissa tilat ovat olosuhteiltaan erilaisia. Museoalueella on arkisto- ja kirjastotilojen lisäksi yhteensä n. 300 m² lämmintä säilytystilaa kokoelmille. Uudisrakennuksissa sijaitsee kaksi olosuhteiltaan hyvää esinesäilytystilaa, joissa lämpötila ja kosteusvaihtelu on vähäistä. Museon toimistotilojen läheisyydessä sijaitsevat piirustusarkisto ja kuva-arkisto, joissa olosuhteet ovat hyvät, mutta kartunnan vaatiman tilan tarve tulee huomioida tulevaisuudessa. Kirjasto- ja arkisto sijaitsevat vanhassa veturitallissa, jossa olosuhteet ovat kohtuulliset. Osa esinekokoelmasta ja arkistoaineistosta sijaitsee edelleen vanhoissa rakennuksissa museoalueella ja niiden olosuhteita parannetaan uudelleenjärjestelyllä. Osa kokoelmista on sijoitettu museoalueen ulkopuolisiin tiloihin.

Rautatien liikkuvan kaluston koko tekee säilytyksestä erityisen haasteellista. Osa kalustosta on sijoitettu sisätiloihin museon perusnäyttelyyn, osa on ulkosäilytyksessä museoalueella ja osa on sijoitettu museoalueen ulkopuolelle sekä sisä- että ulkosäilytykseen. Sisätiloissa sijaitsevan

kaluston säilytysolosuhteet ovat kohtuulliset, joskin kylmissä halleissa lämpötila- ja kosteusvaihtelut ovat suuria eivätkä tilat ole näin ollen ihanteellisia vaunukaluston sekä toimintakuntoisen vetokalustokokoelman kannalta. Säilytystilan tarve vaikuttaa tallennuspäätöksiin erityisesti kookkaiden esineiden kohdalla.

Rautatiemuseon työtilat ovat pääasiassa toimistotiloja, jotka eivät sovellu kokoelmien fyysiseen käsittelyyn, puhdistukseen, pakkaamiseen ja aineiston seulontaan. Kokoelmien vastaanottoon ja valokuvaukseen on käytettävissä pieni vastaanottotila ja tilapäisesti tähän tarkoitukseen käytetään museon kokoustilaa. Liikkuvan kaluston kokoelman huoltoon vaadittavia tiloja ja infrastruktuuria ei ole museolla ja suuremmat huollot tehdäänkin museon ulkopuolella.

Kokoelmat ja niiden historia

Suomen Rautatiemuseolla on hallussaan laajat ja monipuoliset, kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ja kansallisesti merkittävät kokoelmat, joita on kartutettu jo 1800-luvulta lähtien. Vuonna 2017 kokoelmiin kuuluu satoja tuhansia museo-objekteja, jotka jakautuvat seuraaviin kokoelmiin:

- Esinekokoelma
- Liikkuvan kaluston kokoelma
- Kuvakokoelma
- Arkistokokoelma
- Kirjastokokoelma

Esinekokoelma

Esinekokoelmassa on arviolta 20 000 esinettä. Suurimpia esineryhmiä ovat vaunujen, asemien ja toimistojen irtaimisto, rautatieammattilaisten virkapuvut ja työvälineet, pienoismallit, jetonit ja mitalit, kilvet, opastin- ja turvalaitteet, työkalut ja opetusvälineet. Esinekokoelma kertoo laajasti suomalaisen rautatiehistorian ilmiöistä, esimerkiksi junalla matkustamisesta eri aikoina, rautatieläisten työstä ja työympäristöstä sekä rautateihin liittyvän tekniikan kehityksestä.

Esinekokoelmaan tulevat uudet hankinnat luetteloidaan ja kuvataan digitaalisesti Musketti – kokoelmahallintajärjestelmään. Vanhoja kokoelmia luetteloidaan ja digitoidaan resurssien mukaan projektien yhteydessä. Samalla täydennetään esineisiin liittyvää tietoa. Suurin osa vanhasta kokoelmasta on luetteloitu manuaaliseen kortistoon ilman valokuvaa ja tarkkoja kontekstietoja, joten niiden tiedollinen saavutettavuus on melko heikko. Esinekortistossa on 6476 päänumeroa, joilla on lukuisia alanumeroita. Esineiden tarkkaa määrää ei tiedetä, ennen kuin kaikki on luetteloitu digitaaliseen järjestelmään. Musketti kokoelmahallintajärjestelmään on luetteloitu 3294 esinettä (marraskuussa 2017). Esinekokoelmia on inventoitu ja luetteloitu kokoelmaprojekteissa, joissa myös kokoelman fyysistä saavutettavuutta ja säilytysolosuhteita on parannettu.

Liikkuvan kaluston kokoelma

Liikkuvan kaluston kokoelma kuuluu Suomen Rautatiemuseon peruskokoelmaan. Kokoelmassa on vetokalustoa ja vaunuja, kaikkiaan n. 130 kalustoyksikköä, joista osa on sijoitettu museoalueelle ja osa museon ulkopuolelle. Kokoelmassa on höyryvetureita eri aikakausilta, dieselveitureita, moottorivaunuja, resiinoita, matkustajavaunuja ja tavaravaunuja, sekä kolme keisarillista vaunua, jotka valmistettiin 1870-luvulla Suomen rautateille Venäjän keisarin käyttöön. Suurimman osan liikkuvasta kalustosta omistaa VR Yhtymä Oy ja Rautatiemuseolla on siihen hallintaoikeus. Rautatiemuseon Säätiön omistuksessa on 6 kalustoyksikköä. Osa kalustoyksiköistä on deponoitu edelleen, jolloin niiden määräaikaisesta hallinnoinnista on sovittu erikseen. Kaluston luettelointi Muskettiin on aloitettu keisarillisten vaunujen osalta. Vuonna 2012 aloitetussa liikkuvan kaluston dokumentointiprojektissa on inventoitu eri puolelle Suomea sijoitettua museojunakalustoa.

Osa Rautatiemuseon liikkuvan kaluston kokoelmaan kuuluvista kalustoyksiköistä pidetään liikennekelpoisina, ne ovat säännöllisen kunnossapidon piirissä ja niitä käytetään liikenteessä pääasiassa museon tapahtumapäivinä. VR-Yhtymä Oy vastaa omistamansa kaluston kunnossapidosta. Museo puolestaan vastaa Rautatiemuseon Säätiön omistamien kalustoyksikköjen kunnossapidosta. Edelleen deponoitujen kalustoyksiköiden kunnossapidosta on sovittu erikseen. Kalustoyksiköistä noin kymmenen on liikennekelpoisia. Suurinta osaa liikkuvan kaluston kokoelmasta ei pidetä liikennekelpoisina, vaan ne ovat staattisia näyttelyesineitä.

Kuvakokoelma

Kuvakokoelmassa on arviolta 150 000 valokuvaa. Kokoelmassa on valokuvia eri aikakausilta, vuodesta 1865 aina tähän päivään saakka. Sisällöllisesti kuvakokoelma on hyvin monipuolinen. Esimerkiksi asemat ja liikennepaikat, rautatieammattilaisten työ, ratojen ja siltojen rakennus, junakalusto, VR:n konepajat sekä sota-ajat ovat hyvin edustettuina kuvakokoelmassa.

Merkittävä osakokoelma on n. 30 000 kuvaa sisältävä VR-kokoelma. Kokoelman kuvat ovat pääasiassa VR:n omien valokuvaajien ottamia ja ne on talletettu Rautatiemuseoon. Museon itse keräämä kuvakokoelma sisältää mm. yksityishenkilöiltä saatuja lahjoituksia ja nykydokumentointiprojekteissa otettuja digitaalisia kuva- ja videotallenteita, sekä lasinegatiivikokoelman. Valokuvakokoelmia digitoidaan ja luetteloidaan vuosittain resurssien mukaan. Kokoelmien laajuus täsmentyy vasta, kun uusimmat hankintaerät saadaan seulottua, digitoitua ja luetteloitua. Valokuvakokoelman digitointi ja luettelointi kokoelmahallintajärjestelmään aloitettiin vuonna 2009. Musketti-järjestelmään on luetteloitu kaikkiaan 14 481 kuvaa (marraskuussa 2017), joista osa on julkaistu Finna-palvelussa.

Arkistokokoelma

Arkistokokoelma sisältää piirustuksia, julisteita, karttoja, pienpainatteita, asiakirjoja sekä yksityisten henkilöiden lahjoittamaa aineistoa, esim. kirjeitä ja esinelahjoitusten mukana tullutta

materiaalia. Osaa kokoelmasta, esim. VR:n lomakkeita ja matkalippuja, kartutetaan aktiivisesti. Arkisto sisältää myös audiovisuaalisia tallenteita ja muistitietoa.

Arkistossa on laaja kokoelma VR:n Koneteknillisen toimiston kalustopiirustuksia (n. 30 000 piirustusta), joka kuuluu Kansallisarkistolle ja on sijoitettu Rautatiemuseoon. Kalustopiirustuksista on tehty Access –pohjainen luettelo. Arkistossa on myös puutarha-, rakennus- ja turvalaitepiirustuksia sekä rataprofiileja. Osa julisteista ja karttakokoelmasta on digitoitu, luetteloitu Musketiin ja julkaistu Finna –palvelussa. Muilta osin arkistoaineistoa ei ole digitoitu, vaan se on järjestetty manuaalisesti. Kalustopiirustuksia lukuun ottamatta VR:n alkuperäistä arkistoaineistoa ei säilytetä museolla, vaan VR:n omissa arkistoissa, Kansallisarkistossa ja maakunta-arkistoissa.

Kirjastokokoelma

Suomen Rautatiemuseon kirjasto on suomalaisen rautatiehistorian käsikirjasto, joka palvelee museon sisäistä käyttöä sekä ulkopuolisia asiakkaita. Lähes koko kirja-aineisto, 1700 nimekettä (22500 nidettä) on luetteloitu PrettyLib –kirjastojärjestelmään, joka on selattavissa museon tiloissa. Sidotut kiertokirjekokoelmat on luetteloitu osakohteittain. Junien aikataulut on pyritty tallentamaan vuosittain. Kirjastossa on myös kokoelma rautatiealan lehtiä, joista on erillinen luettelo, jossa on huomioitu lehden mahdollinen saavutettavuus digitoituna. VR:n kirjaston lopetettua toimintansa vuonna 2010 VR lahjoitti Rautatiemuseolle vanhempaa kirja-aineistoa, joka on seulottu ja luetteloitu. Työ saatiin valmiiksi kesällä 2017.

Kokoelmien historia

Suomen Rautatiemuseon kokoelma on olemassaolonsa aikana kokenut useita muuttoja ja kuntoon vaikuttaneita olosuhteiden vaihteluita. Tarkkaa tietoa kokoelmien kaikista vaiheista ei ole säilynyt, mutta olemassa olevat tiedot auttavat ymmärtämään kokoelmien sisältöä, nykyistä kuntoa ja kerroksellisuutta. Museokokoelmat kertovat keruuajankohtansa yhteiskunnasta, arvomaailmasta ja ihanteista. Suomen Rautatiemuseon kokoelmat ovat karttuneet pitkälti passiivisesti. Valta päättää siitä mitä kokoelmiin otetaan, on museon historian aikana ollut eri tahoilla, mikä näkyy kokoelmien sisällössä.

Rautateihin liittyvää materiaalia oli kerätty rautatievirkamiesten toimesta jo pitkään 1800-luvun loppupuolella ja mielessä oli kytenyt museon perustaminen. Museoajatus konkretisoitui Suomen Rautatievirkamiesyhdistyksen kokouksessa 16.3.1898 Helsingissä, jolloin päätettiin saattaa siihen mennessä kerätyt kokoelmat yhteen ja perustaa Rautatiemuseo. Museolle ei kuitenkaan vielä ollut paikkaa, missä kokoelmia esiteltäisiin. Kokoelmat olivat Rautatiehallituksen eri osastoilla edelleen virkamiesten hallussa. Seitsemän ensimmäisen vuoden aikana järjestettiin esineiden keräystoimintaa ja museokokoelmien hoitajaksi valittiin vuoden 1900 lopulla kirjanpitäjä Uno Öller. Samana vuonna vapaaherratar Sophie Stjernvall lahjoitti museolle miehensä Knut Stjernvallin jetonikokoelman. Tätä ainutlaatuista 52:n jetonin kokoelmaa pidetään Suomen Rautatiemuseon esinekokoelmien varsinaisena alkuna. Vuoden 1905 lopulla saatiin vuokrattua Helsingistä Kaivokatu 7:n kellaritila museota varten.

Museon tiedetään sijainneen useammassa paikassa ennen kuin vastavalmistuneen Helsingin uuden rautatieaseman läntisen siiven kolmanteen kerrokseen saatiin 535 neliömetrin tila museolle vuonna 1922. Samalla museo siirtyi Rautatiehallituksen hoitoon ja uusi näyttely toi edustavasti esille rautatielaitoksen historiaa. Museon intendentiksi nimitetyn Uno Öllerin yksi perusajatus museotoiminnassa oli käyttää kokoelmia myös opetukseen niin rautatieläisten kuin yleisönkin keskuudessa. Kokoelmat oli asetettu näytteille ajan tavan mukaisesti kaikki mahdollinen viereen. Museon kokoelmiin kuului jo tuolloin myös rautatien liikkuvaa kalustoa, vetureita ja vaunuja, joita säilytettiin eri puolilla maata veturitalleissa ja muissa suojissa. Liikkuvasta kalustosta oli teetetty pienoismalleja, joita esiteltiin näyttelyssä. Rautatiekaluston esittämiseen oli suunnitelmassa ulkomuseo, jolle ei kuitenkaan tuolloin löytynyt sopivaa sijoituspaikkaa. Kalustoa pystyttiin esittelemään yleisölle vain erityisinä teemapäivinä.

Rautatiemuseon kirjasto perustettiin virallisesti vuonna 1902. Kirjastolle ja arkistolle ei kuitenkaan ollut pysyvää paikkaa, vaan pääosa aineistosta oli varastossa.

Talvisota ei aiheuttanut Suomen Rautatiemuseon kokoelmille vaurioita, mutta välirauhassa jäi luovutetulle alueelle runsaasti isokokoisia museoesineitä, mm. kuusi arvokasta vaunua. Jatkosodan aikana vuonna 1942 Helsinkiin suuntautuneessa pommituksessa museoon osui kaksi pommia, minkä seurauksena arvokkaita valokuvakokoelmia tuhoutui kokonaan ja mm. pienoismallit ja virkapuvut kärsivät vaurioita. Museon esineistöä kunnostettiin vuosien ajan ja se tehtiin silloin käytettävissä olevin tiedoin. Nämä vauriot näkyvät kokoelmissa edelleen.

Museon toiminta supistui sodan jälkeen vain avoinna pitoon eikä kokoelmia kerätty suunnitelmallisesti. Tästä puutteesta museokokoelmat kärsivät yhä edelleen. Museon tilat pienenivät puoleen entisestä, kun museo siirrettiin vuonna 1959 itäiseen siipeen Rautatien torin puolelle. Osa esineistä jouduttiin säilömään kellareihin, mikä vahingoitti niiden kuntoa.

Vuonna 1971 Rautatiehallitus päätti siirtää museonsa Hyvinkäälle entiselle Hyvinkää – Hanko - rautatien asema- ja varikkoalueelle. Museo toimi Helsingissä vuoden 1973 loppuun ja kesällä 1974 avattiin ensimmäinen pieni näyttelyrakennus Hyvinkäällä. Hyvinkäälle muuton yhteydessä museotoimintaa hallinnoimaan perustettiin Rautatiemuseon Säätiö. Säätiön perustajina olivat Hyvinkään kaupunki ja Rautatiehallitus.

Alkuaikoina Hyvinkäällä ei museokokoelmille ollut kunnollista säilytystilaa. Alueen rakennuskantaa saatiin vain vähitellen museon käyttöön ja vuonna 1977 veturitalirakennukseen kunnostettiin ensimmäiset arkistotilat. Esineitä säilytettiin pääosin kylmissä puurakennuksissa. Vuonna 1986 museoalueelle rakennettiin kalustohalli, jonne voitiin sijoittaa näytteille eri puolella Suomea varastoissa ollutta rautatiekalustoa. Uuden hallin tieltä purettiin vanhoja esinesäilytystiloina toimineita makasiinirakennuksia. Esineet jouduttiin säilömään rakentamisen ajaksi vanhoihin rautatievaunuihin. Pihaa perusparannettiin ja entistettiin ja vähitellen se saavutti vanhan ja tunnelmallisen asunsa.

Museon satavuotisjuhlavuodeksi saatiin lisärahoitusta uudisrakentamiseen ja vanhojen rakennusten peruskorjaukseen. Toinen uudisrakennus valmistui vuosina 1995 - 1997 ja siihen

kuului 1986 rakennetun kalustohallin silloin rakentamatta jääneet toimisto-, säilytys- ja näyttelytilat sekä uusi lämmittämätön kalustohalli. Lähes neljä vuotta kestäneen kunnostus- ja rakennustyön vuoksi esineistöä ja arkistomateriaalia jouduttiin jatkuvasti siirtelemään remontin tieltä ja normaalista museotyöstä jouduttiin tinkimään.

Museolain mukaista valtionosuutta Suomen Rautatiemuseo alkoi saada vuonna 1993. Opetusministeriö nimesi Suomen Rautatiemuseon rautatieliikenteen valtakunnalliseksi erikoismuseoksi vuonna 1997.

Koko olemassaolonsa ajan Suomen Rautatiemuseon kokoelmia on kartutettu pääosin luovutuksilla valtion organisaatioilta ja yksityishenkilöiltä saaduilla lahjoituksilla. Kokoelmien aktiivinen kartuttaminen omien hankintojen avulla on ollut vähäistä. Lahjoituspyyntöjä julkaistiin niin rautatiealan lehdissä kuin VR:n virallisissa julkaisuissa. Rautatiehallituksen Määräyskokoelmassa julkaistiin vuonna 1929 pyyntö: ”Rautatiemuseon tarkoitus on koota ja säilyttää mielenkiintoisia rautateittemme historiaa valaisevia esineitä, minkä vuoksi on toivottavaa, että rautatieläiset kokoaisivat ja Rautatiemuseoon lähettäisivät esineitä, joilla rautateihin saattaa olla historiallista merkitystä”. Esinekokoelmaa kartuttivat rautateiden ammattilaiset, useimmiten ylemmät virkamiehet. Talteen otettu aineisto kertoo heidän mieltymyksistään sekä aikakauden arvomaailmasta. Kokoelmissa on runsaasti ylempien virkamiesten elämästä kertovaa aineistoa ja niukemmin arkipäiväisempää esineistöä. Johdonmukaisinta museon historian aikana on ollut rautatien liikkuvan vetokaluston sekä siihen liittyvän tekniikan tallentaminen. Riittävien säilytystilojen ja siirroissa tarvittavien apuvälineiden puute on vaikuttanut aineiston vastaanottoon. Moni esine on suuren kokonsa vuoksi jäänyt tallentamatta.

Toiminnan alkaessa museossa oli yksi osapäiväinen museonhoitaja. Ensimmäinen museoalan koulutuksen saanut työntekijä aloitti museon muuttaessa Hyvinkäälle 1973. Museoammatillisen kokoelmahenkilökunnan vähäisyys tuotti ongelmia varsinkin tilanteissa, jolloin aineistoa oli otettava vastaan nopeasti tai aineiston määrä oli suuri. Näin oli mm. VR:n yhtiöitymisen yhteydessä 1995, jolloin moni organisaation osa järjestettiin uudelleen ja vanhoja toimitiloja tyhjennettiin. Asemien ja toimitilojen sulkeminen pitkin 1990 – 2000 –lukuja tuotti museon kokoelmiin isoja luovutuseriä.

Tallennus ja kartunta

Rautatiemuseon kokoelmatyön tärkeä tehtävä on edelleen omien kokoelmien haltuunotto ja niiden tiedollisen saavutettavuuden parantaminen. Kokoelmien digitointi, luettelointi ja tutkimus parantavat tilannetta koko ajan. Digitoinnin ja luetteloinnin määrätietoinen jatkaminen on ehdoton edellytys kaikelle kokoelmien kehittämistyölle. Kokoelmien vanhimpien osien luettelointi-

ja kontekstiedot ovat puutteelliset ja luotettavan tiedon löytäminen vaatii resursseja. Kokoelmat vaativat osaksi uudelleen luettelointia ja tutkimusta. Tällä kokoelmapolitiikkakaudella yksi tavoite on tallennussuunnitelman tekeminen. Tallennussuunnitelman perusta on riittävä tieto jo olemassa olevien kokoelmien sisällöstä, jolloin myös kokoelmien puutteita voidaan tunnistaa ja paikata.

Tallennusalueet ja tallennuksen painopisteet

Rautatiemuseo tallentaa kokoelmiinsa Suomen rautateiden menneisyyttä ja nykyaikaa merkittäväällä tavalla kuvaavaa aineistoa, joka on yleistä, tyypillistä ja tuttua monille suomalaisille. Rautatiemuseo ei tallenna objektia, jos samanlainen tai vastaava on jo omissa tai toisen ammattimuseon kokoelmissa. Rautatiemuseo ei myöskään tallenna objektia, joka kuuluu jonkun muun museon tai muistiorganisaation tallennusvastuun piiriin. Suomen Rautatiemuseon tallennusalueet on määritelty TAKO:n tallennustyönjaossa. Museoiden tallennusalueet ja tallennustyönjaon ajankohtainen tilanne on nähtävillä TAKO:n verkkosivulla osoitteessa <http://tako.nba.fi/tallennustyonjako/aihealueet>

Merkittävä tallennuskohde on ollut ja on edelleen alan isojen organisaatioiden, Rautatiehallituksen perillisten, VR:n ja Liikenneviraston, sekä pienempien yksityisten rautatieyhtiöiden ja liikennöitsijöiden toiminta. Lähitulevaisuudessa museon haasteena on alan murrosvaiheen seuraaminen ja tallentaminen, rautatieliikenteen alalle tulevien uusien toimijoiden tallentaminen, sekä toimivien yhteistyömallien kehittäminen tallennukseen. Myös vanhojen yhteistyökumppaneiden, VR:n ja Liikenneviraston kanssa yhteistyö vaatii mallin kehittämistä sähköisen aineiston tallentamiseen ja nykydokumentointiin.

Suomen Rautatiemuseon kokoelmat ovat muodostuneet pitkälti passiivisen kartunnan tuloksena. Painopiste on ollut organisaatioiden sekä johtotason ylempien virkamiesten historian tallennuksessa. Kokoelmissa on puutteita tiettyjen aikakausien, ammattiryhmien ja arkielämän tallentamisessa. Tallennus on keskittynyt tiettyjen objektien ja objektityyppien keräämiseen. Kokoelmista puuttuu, varsinkin liikkuvan kaluston osalta, merkittäviä kokonaisuuksia ja ilmiöitä.

Tavoitteena on siirtyä entistä aktiivisempaan ja ennakoivampaan ilmiökeskeiseen tallennukseen. Objektityyppien ja sarjojen keräämisen sijaan tallennetaan ilmiöitä niitä parhaiten kuvaavien objektien avulla. Rautatiemuseon nykydokumentointiprojekteissa on jo toteutettu ilmiökeskeistä tallennusta. Joitain museon alkuajoista asti järjestelmällisesti kerättyjä objektityyppejä tai sarjoja, kuten rautatievirikapuvut ja matkaliput, kuitenkin kartutetaan edelleen.

Vuorovaikutuksessa kentän kanssa tehdään ilmiöille perustuva tallennussuunnitelma, jossa valitaan tallennuksen painopisteet kokoelmapolitiikkakaudelle. Ennakointi on tärkeää ja museon täytyy pystyä tallennuksessaan reagoimaan myös yllättäviin tilanteisiin ja toimintaympäristön muutoksiin.

Kuten museoalalla yleisesti, myös Rautatiemuseossa on viime vuosina tiukennettu tallennuksen kriteerejä. Harvinaisuuksia ja erikoisuuksia, esimerkiksi lahja- ja muistoesineitä tallennetaan enää

vain poikkeustapauksessa. Yleistä, myös muualla kuin rautateillä käytettyä esineistöä, kuten tavanomaisia toimistokalusteita, työkaluja ja laitteita ei enää kerätä, vaan tallennuksessa keskitytään rautatietojen omaan tuotantoon ja erityisesti rautatieliikenteen tarpeisiin valmistettuihin objekteihin. Objektia, jonka käyttöhistoriaa eli kontekstia ei tunneta, ei tallenneta kokoelmiin. Myös objektin kunto vaikuttaa tallennuspäätökseen.

Tallennuksen avulla voidaan ”täyttää kokoelmien aukkoja”, eli suosia tiettyjä aikakausia ja aiheita, joiden osalta vanhoissa kokoelmissa on puutteita. Tallennuksessa huomioidaan historiallinen edustavuus ja voidaan tallentaa myös ilmiöitä, jotka eivät edusta yleistä ja tavanomaista. Esimerkiksi tekniseen innovaation, merkkitapahtumaan tai yhteiskunnalliseen murrokseen liittyviä ilmiöitä, jotka oleellisesti kuvaavat suomalaista rautatiehistoriaa.

Liikkuvan kaluston kokoelman kartuttaminen muodostaa haasteen museon tallennukselle, koska se vaatii paljon tilaresursseja. Kaluston säilyttäminen ulkotiloissa Suomen sääolosuhteissa ei sovi museoidulle kalustolle, koska kaluston vaurioituminen on tällöin väistämätöntä. Liikkuvan kaluston kokoelmassa on puutteita erityisesti lähimenneisyyden osalta, koska säilytystiloja kartunnalle ei tällä hetkellä ole. Valtaosan liikkuvan kaluston kokoelmasta omistaa VR, joka tekee tulevat liikkuvan kaluston museointipäätökset Rautatiemuseon esityksestä. Museointipäätöksen yhteydessä tulee omistajalle ratkaistavaksi myös kysymys museoitavan kalustoyksikön säilytyksestä.

Objektin suuri koko on tallennuspäätökseen vaikuttava tekijä myös muun kokoelman kohdalla. Joskus objekti, jota ei voida suuren kokonsa vuoksi säilyttää, tallennetaan dokumentoimalla se esim. valokuvien, pienoismallien, piirustusten tai näyttöiden avulla.

Kartutattavat ja kartunnan seuranta

Kokoelmia kartutetaan pääosin lahjoituksin ja luovutuksin, joita otetaan vastaan alan organisaatioilta ja yksityishenkilöiltä. Kokoelmia kartutetaan vain harvoin ostoilla, jolloin hankitaan kokoelmiin aineistoa paikkaamaan vanhoista kokoelmista puuttuvia aihepiirejä.

Organisaatioiden julkaisujen ja raporttien ilmestymistä seurataan ja niitä tallennetaan valikoiden. Varsinkin sähköisen, organisaatioiden sisäisissä kanavissa julkaistun aineiston tallentaminen tuottaa haasteita ja monen aiemmin johdonmukaisesti tallennetun sarjan tallennus kokoelmiin on katkennut.

Kokoelmia kartutetaan myös nykydokumentointiprojekteilla, joita toteutetaan lähes vuosittain. Rautatiemuseo tallentaa nykydokumentoinneilla ilmiöitä, jotka ovat ajankohtaisia ja museon tallennussuunnitelman mukaisia, tai joiden toiminta on muuttumassa tai päättymässä. Rautatiemuseo on osallistunut Tallennus- ja kokoelmayhteistyö TAKO:n poolien yhteisiin nykydokumentointihankkeisiin.

Tallennus on tänä päivänä hyvin valikoivaa ja tavoitteet ovat laadullisia. Kartuntamääriä seurataan vuosittain kirjaamalla se toimintakertomukseen, sekä Museovirastolle ja Opetus- ja kulttuuriministeriölle toimitettaviin raportteihin. Kartunnan määrästä ja sisällöistä raportoidaan vuosittain myös TAKO:n piirissä.

TAVOITTEET:

Kokoelmille laaditaan ilmiöille perustuva tallennussuunnitelma.

Rautatiealan muutosten seuraaminen ja tallentaminen ja yhteyksien rakentaminen alan uusien toimijoiden kanssa.

Kokoelmien hallinta

Suomen Rautatiemuseon kokoelmat on jaettu peruskokoelmaan ja käyttökokoelmaan. Peruskokoelmaan kuuluvalla materiaalilla on korkea museoarvo ja sen käsittelyssä ja säilyttämisessä noudatetaan museaalisia periaatteita. Käyttökokoelman aineistolla ei ole museoarvoa ja sitä voidaan käyttää rekvisiitta- ja opetustarkoituksissa tai varaosina.

Peruskokoelma

Peruskokoelmaan tuleva objekti saa diaarinumeron ja se digitoidaan ja luetteloidaan kokoelmahallintajärjestelmään. Objektin kunto tutkitaan ja se sijoitetaan pysyvälle paikalleen kokoelmasäilytystilaan. Peruskokoelman objekteihin sovelletaan kokoelmapolitiikassa määriteltäviä poisto- ja lainausperiaatteita.

Käyttökokoelma

Käyttökokoelmaan sisältyy kopioita tai kaksoiskappaleita museon peruskokoelmassa jo olevasta objektista ja muuta materiaalia, jolla ei ole varsinaista museoarvoa. Käyttökokoelman objekteja voidaan käyttää esimerkiksi rekvisiittana, varaosina, opetus- ja lainatarkoitukseen.

Käyttökokoelma säilytetään erillään peruskokoelmasta. Käyttökokoelmaa ei ole numeroitu eikä luetteloitu, eikä käsittelyssä ja säilytyksessä noudateta samoja museaalisia periaatteita kuin peruskokoelman kohdalla. Käyttökokoelmaan kuuluva kappale voidaan myös poistaa eri kriteerein kuin peruskokoelmaan kuuluva ja se voidaan antaa lainaksi museon ulkopuolelle eri kriteerein.

Käyttökokoelmaan kuuluu myös varaosakokoelma sekä työkaluja museojunaliikenteen kunnossapidon tarpeisiin. Käyttökokoelmaa ei kartuteta aktiivisesti.

Hankintojen vastaanotto ja kokoelmiin liittäminen

Yksityishenkilöiltä otetaan vastaan vain lahjoituksia, joissa täysi omistus- ja käyttöoikeus siirtyy museolle. Yrityksiltä ja yhteisöiltä voidaan erikseen sovitusti ottaa vastaan myös luovutuksia, joissa omistusoikeus säilyy omistajalla ja hallinta- ja käyttöoikeus museolla. Museo ottaa vastaan lahjoituksia valikoidusti ja jokainen tarjous tutkitaan ja arvioidaan tapauskohtaisesti. Arvioinnin

lähtökohtana on tarjotun objektin sopivuus museon tallennusvastuuseen ja olemassa olevaan kokoelmaan sekä tallennussuunnitelmaan ja tallennuksen ajankohtaisiin painopistealueisiin.

Tarjottuun lahjoitukseen käydään mahdollisuuksien mukaan tutustumassa paikan päällä tai arvio tehdään kuvien ja tietojen perusteella. Arvio voi johtaa lahjoituksesta kieltäytymiseen tai siihen, että tarjotusta aineistosta otetaan vastaan vain osa. Lähtökohtaisesti museo ottaa vastaan vain sellaista aineistoa, joka tullaan liittämään peruskokoelmaan. Käyttökokoelmaan otetaan lähinnä rekvisiittakäyttöön sopivia virkapukuja, sekä varaosia ja työkaluja museojunien kunnossapidon tarpeisiin.

Museolla on oikeus sijoittaa lahjoitus tai sen osa käyttökokoelmaan tai tarvittaessa poistaa se kokonaan. Museo ei ota vastaan lahjoituksia, joiden omistajuus on epäselvä. Lahjoituksesta tehdään kirjallinen sopimus kahtena kappaleena. Lahjoittaja allekirjoittaa luovutussopimuksen, jolla objektin omistusoikeus ja käyttöoikeudet siirtyvät museolle. Lahjoitus otetaan vastaan ilman museon kannalta kohtuuttomia ehtoja, esimerkiksi näytteilläpitoehtoa. Lahjoitusta vastaanotettaessa selvitetään ja kirjataan ylös mahdollisimman tarkasti objektin käyttö- ja alkuperätiedot, eli konteksti ja proveniensi.

Kokoelmapäällikkö yhdessä kyseisestä kokoelmien osasta vastaavan amanuenssin kanssa päättää lahjoituksen vastaanotosta ja peruskokoelmaan liittamisestä. Peruskokoelmaan liitettävä objekti saa yksilöllisen diaarinumeron ja se luetteloidaan kokoelmahallintajärjestelmään.

Kaikki uudet hankinnat sijoitetaan aluksi karanteenitilaan. Objektin kunto tutkitaan ja tarvittaessa se pakastetaan tuohyönteisten torjumiseksi. Koon, materiaalin ja kunnan perusteella arvioidaan kullekin objektille sopiva säilytyspaikka. Objekti numeroidaan, pakataan tai suojataan ja sijoitetaan pysyväälle paikalleen kokoelmasäilytystilaan.

Lahjoituksena saadut kirjat otetaan osaksi Suomen Rautatiemuseon kirjaston kokoelmaa. Mikäli kirjaston kokoelmassa on jo kyseinen kirja tai se ei kuulu kirjaston aihepiiriin, voidaan kirja myydä eteenpäin esimerkiksi museolla vuosittain järjestettävillä vanhan kirjallisuuden myyntipäivillä, jolloin se saa uuden arvostavan käyttäjän ja osaltaan tukee museon toimintaa.

Kokoelmien luettelointi ja digitointi

Kokoelmien luettelointi on perustutkimusta, jossa objektin tiedot kirjataan kokoelmahallintajärjestelmään. Keskeisiä tietoja ovat mm. hankintatiedot, konteksti, valmistustiedot, mitat ja materiaalit, sekä objektin kunto. Se millä tarkkuudella tiedot kirjataan, riippuu luetteloitavasta objektista ja objektityypistä. Luetteloinnissa objekti liitetään osaksi laajempaa kokonaisuutta asiasanoituksen, ontologian ja luokituksen avulla. Digitoinnissa esine kuvataan ja valokuva skannataan tai reprovataan ja kuvatiedosto liitetään kokoelmahallintajärjestelmään. Skannatut valokuvat tallennetaan TIFF –formaatisissa ja esinekuvat isokokoisina jpg-tiedostoina. Varmuuskopiot kuvatiedostoista säilytetään ulkoisilla kovalevyillä (tilanne vuonna 2017).

Suomen Rautatiemuseolla on siirrytty digitaaliseen kokoelmahallintaan 2000-luvulla. Sitä ennen kokoelmien luettelointi on ollut manuaalista kortistoihin ja aiheenmukaiseen järjestämiseen perustuvaa. Kokoelmien digitointi ja luettelointi kulkee jäljessä kasvavaan digitaalisen aineiston käyttötarpeeseen ja kysyntään nähden. Esine- ja kirjastokokoelmiin tuleva uusi kartunta luetteloidaan ja digitoidaan kokoelmahallintajärjestelmään. Kuvakokoelman kartuntaa digitoidaan ja luetteloidaan resurssien mukaan. Vanhojen kokoelmien digitointia ja luettelointia tehdään pääasiassa erilaisten projektien puitteissa.

Tällä hetkellä museolla on käytössä Museoviraston tuottama Musketti –museotietojärjestelmä, johon luetteloidaan esine- ja kuvakokoelmia sekä arkistoaineistoa joiltain osin. Luetteloinnissa noudatetaan Museo 2015 –hankkeessa tehtyä Museoiden luettelointiohjetta. Kirjaston aineisto luetteloidaan PrettyLib –kirjastojärjestelmään. Arkisto on järjestetty manuaalisesti VR:llä 1970-luvulla käytetyn arkistokaavan mukaan. Piirustusarkistosta on tehty Access –pohjainen lista. Objektien asiasanoituksessa käytetään Finto –ontologiaa ja Rautatiemuseon omaa erityissanastoa.

Musketti –järjestelmä ei vastaa tulevaisuuden tarpeita ja eikä siihen ole saatavilla päivityksiä. Rautatiemuseolla on aloitettu uuteen kokoelmahallintajärjestelmään siirtymisen valmistelu syksyllä 2017. Uuden kokoelmahallintajärjestelmän myötä uudistetaan myös digitaalisen aineiston säilytys ja varmuuskopiointi.

Arvoluokitus

Suomen Rautatiemuseon kokoelmien arvoluokituksen kirjaaminen on yksi tämän kokoelmapolitiikkakauden tavoitteista. Kokoelmille tehdään kirjattu ja pisteyttävä arvoluokitus, joka toimii tukena niin tallennus- kuin poistopäätöksiä tehtäessä, säilytys- ja konservointitoimenpiteiden sekä kokoelmahankkeiden suunnittelussa.

Kokoelmista poistaminen

Objekti voidaan poistaa kokoelmista, mikäli sille on riittävät perusteet. Suomen Rautatiemuseo noudattaa poistamisessa Kansainvälisen museoneuvoston ICOMin laatimia Museotyön eettisiä sääntöjä. Ohjenuorana poistojen toteuttamisessa hyödynnetään myös Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt –julkaisua, joka on julkaistu Museoliiton julkaisusarjassa vuonna 2015.

Kokoelmista poiston perustana toimii kokoelmien arvoluokitus. Tavallisin poistoperuste on, että objekti on kaksoiskappale kokoelmissa jo olevasta objektista. Poiston aihe voi olla myös objektin huono kunto tai se, että objekti vaarantaa muun kokoelman säilymisen. Objektin kunnan arvioi konservattori. Perusteena poistolle voi olla objektin sopimattomuus museon tallennusvastuun piiriin tai ettei objektin kontekstia pystytä selvittämään. Objektista tehdään kokonaisarvio ja useimmiten toteutetulle poistolle on useampi kuin yksi peruste.

Päätöksen poistosta tekee museonjohtaja kokoelmapäällikön esityksen perusteella. Poistetusta peruskokoelmaan kuuluvasta objektista täytetään poistolomake, joka arkistoidaan.

Poistolomakkeesta ilmenevät poiston perusteet ja käytetty poistotapa.

Kokoelmahallintajärjestelmään tai kortistoon merkitään, että kyseinen objekti on poistettu.

Numeroa ja korttia ei poisteta, eikä samalle numerolle luetteloida muuta objektia.

Luettelointitiedot tarkistetaan ja täydennetään tarvittaessa. Jos objektia ei ole kuvattu, se kuvataan ennen poistoa. Joissakin tapauksissa tarkempi dokumentointi ja näyttöiden otto voi olla tarpeen.

Ensisijainen poistotapa on siirto toisen ammattimuseon tai muistiorganisaation kokoelmiin. Viime vuosina tiivistynyt TAKO –yhteistyö ja tallennusvastuiden selkiyttäminen suomalaisten museoiden kesken on lisännyt kokoelmasiirtoja museoiden välillä. Suositeltava poistotapa on myös luovuttaminen muulle yhteisölle, esim. rautatiealan yhdistykselle tai palauttaminen lahjoittajalle. Myyminen tai tuhoaminen ovat vasta toissijaisia poistotapoja. Peruskokoelmasta poistettu objekti voidaan myös siirtää museon käyttökokoelmaan. Esimerkiksi kunnoltaan ja kontekstitiedoiltaan heikompi kaksoiskappale voidaan siirtää käyttökokoelmaan, jossa se voi toimia opetusvälineenä tai rekvisiittana näyttelyissä ja tapahtumissa. Jos poistotapa on myyminen, ICOMin eettisten sääntöjen mukaisesti käytetään myynnistä saatu tuotto muun kokoelman hyväksi.

Kun poistetaan kokoelmista aineistoa, johon Rautatiemuseolla on hallintaoikeus, mutta ei omistusoikeutta, sovitaan poistotapa aineiston omistajan kanssa. Esim. VR-Yhtymä Oy:n omistamaan kokoelmaan kuuluvan objektin poistoa suunniteltaessa ollaan yhteydessä omistajaan ja poistotapa sovitaan yhdessä omistajan kanssa.

TAVOITTEET:

Siirtyminen uuteen kokoelmahallintajärjestelmään.

Arkiston kaava tarkistetaan vastaamaan museoiden luettelointiohjetta ja arkiston luettelointia uuteen kokoelmahallintajärjestelmään selvitetään.

Esine- ja valokuvakokoelmien digitointi- ja luettelointiastetta, sekä Finnassa julkaistujen aineistojen määrää kasvatetaan.

Kokoelmille luodaan kirjattu ja pisteyttävä arvoluokitusmalli.

Kokoelmien säilytys ja hoito

Konservointi

Konservoinnilla tarkoitetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, jotka tähtäävät aineellisen kulttuuriperinnön säilymisen turvaamiseen samalla kun taataan myös niiden saavutettavuus. Konservointi jaetaan ennaltaehkäisevään ja tekniseen konservointiin sekä restaurointiin.

Ennaltaehkäisevä konservointi tarkoittaa säilymistä uhkaaviin ulkoisiin tekijöihin puuttumista, jolla pyritään ehkäisemään ja minimoimaan kohteen vaurioituminen tai tuhoutuminen. Vahingollisia tekijöitä ovat mm. väärä ilmankosteus ja lämpötila, valo, tuholaiset ja vääränlainen käsittely.

Tekninen konservointi tarkoittaa objektille tehtäviä toimenpiteitä, joilla pyritään pysäyttämään meneillään oleva vahingoittumisprosessi tai vahvistamaan objektin rakennetta. Teknistä konservointia tarvitaan silloin, kun objekti tai osa siitä uhkaa tuhoutua. Konservoinnilla tähdätään objektin autenttisuuden ja arvon säilyttämiseen.

Restauroinnilla voidaan täydentää konservointityötä. Esimerkiksi objektin puuttuvien osien täydentäminen on restaurointia. Rautatien liikkuvan kaluston kunnostus on suurelta osin restaurointia.

Rautatiemuseon konservoinnin painopiste on ennaltaehkäisevässä konservoinnissa, jolla minimoidaan aikaa vievän ja kalliin teknisen konservoinnin sekä restauroinnin tarvetta. Ennaltaehkäisyssä on keskitytty kokoelmatilojen ja työprosessien kehittämiseen, sekä lisääntyneen lainaustoiminnan ja kokoelmien liikkumisen mahdollistamiseen. Ennaltaehkäisyä kehitetään koko ajan työ-, säilytys-, ja näyttelytilojen olosuhteiden parantamisella. Konservointia on menneinä vuosina kehitetty yhteistyössä Metropolia -ammattikorkeakoulun konservaattoriopiskelijoiden kanssa. Tällä hetkellä museon kokoelmahenkilökuntaan kuuluu kaksi konservaattorin koulutuksen suorittanutta amanuenssia.

Museon kokoelmia on konservoitu teknisesti varsin vähän. Museolla ei ole konservointitiloja eikä konservointityöhön tarvittavaa välineistöä. Toteutuneita konservointiprojekteja ovat mm. matkustajavaunun nro 80 vaurioituneen sisäkaton konservointi, keisarin junan olosuhdekartoitus, sekä tekstiilikokoelman luettelointi- ja konservointiprojekti. Merkittävä restaurointiprojekti oli Perinnejuna Valtterin kolmen vaunun kunnostus ja entisöinti vuonna 2011-12. Näyttelyihin tuleville esineille voidaan suorittaa pieniä konservointitoimenpiteitä, mutta suuremmat konservointityöt ostetaan tarvittaessa museon ulkopuolelta.

Kokoelmien säilytys ja turvallisuus

Olosuhteita (lämpötila ja ilmankosteus) museon tiloissa tarkkaillaan digitaalisilla, tallentavilla mittalaitteilla, dataloggereilla. Määrätyissä tiloissa seuranta suoritetaan jatkuvana. Näitä tiloja ovat mm. kaikki keisarilliset vaunut ja kokoelmien pääsäilytystilat, sekä kalustopiirustusarkisto. Muita tiloja kartoitetaan vähitellen vähintään vuoden pituisissa seurantajaksoissa. Laitteet tallentavat tiloissa vallitsevan ilmankosteuden ja lämpötilan arvot tunnin välein ja niiden tallentamista tiedoista voidaan tulostaa raportteja.

Viime vuosina on minimoitu kokoelmien valoaltistusta näyttelyissä. Vuonna 2013 lisärakennuksen rakennustöiden yhteydessä kalustohallien valaistusolosuhteita parannettiin merkittävästi. Osassa näyttelytiloja valoaltistus on edelleen ongelma. Osa säilytys- ja näyttelytiloista on kylmää tilaa, jossa lämpötilan ja kosteuden vaihtelu on suurta.

Esinesäilytystilojen ja näyttelyvitriinien sisätilojen siivouksesta vastaa kokoelmahenkilökunta. Näyttelytilojen, sekä kirjasto- ja arkistotilojen yleissiivous ostetaan ulkopuoliselta siivousyritykseltä. Esinesäilytystilojen siivous ajoitetaan inventointien yhteyteen ja

näyttelyvitriinien sisätilat siivotaan tarvittaessa, yleensä kerran vuodessa. Näyttely- ja kokoelmatilojen olosuhteita ja teknistä kuntoa seurataan myös silmämääräisesti. Museon sisä- ja ulkotiloissa tehdään säännöllistä tuholaiistorjuntaa ja seurantaa, joka ostetaan ulkopuoliselta yritykseltä.

Suomen Rautatiemuseon kiinteistöissä on palo- ja murtohälytinalitteisto, sekä kameravalvonta. Näyttelytiloja valvoo museon aukioloaikoina kiertävä valvoja. Kiinteistöt ja kokoelmat on vakuutettu jatkuvalla vakuutusopimuksella, joka kattaa palo-, murto-, myrsky- ja vuototuhot, varkaudet ja vahingonteot, sekä tapauskohtaisesti sovitut kuljetukset. Museon yleiseen pelastussuunnitelmaan on merkitty niiden tilojen sijainnit, joissa on kokoelmia. Tällä kokoelmapolitiikkakaudella tehdään kokoelmille riskikartoitus ja tarkempi turvallisuus- ja pelastussuunnitelma.

TAVOITTEET:

Kokoelmille tehdään riskikartoitus ja tarkempi turvallisuus- ja pelastussuunnitelma.

Kokoelmien säilytys- ja käsittelytilojen järjestelyä jatketaan.

Suurelle kalustolle pyritään saamaan lisää säilytystilaa.

Kokoelmien saavutettavuus ja käyttö

Kokoelmien asiakkaat

Rautatiemuseon kaikki kävijät, jotka kohtaavat kokoelmia näyttelyissä ja tapahtumissa, ovat välillisesti kokoelmien asiakkaita. Lisäksi kokoelmien asiakkaita ovat museon taustayhteisöt ja sidosryhmät, rautatiealan yritykset, yhteisöt ja viranomaiset. Kokoelmia käyttävät usein media, harrastajat ja tutkijat, opiskelijat sekä aihepiiristä kiinnostuneet ihmiset, jotka tarvitsevat apua esimerkiksi omistamansa esineen tunnistuksessa tai sukututkimuksessa. Asiakkaita ovat myös muut museot ja muistiorganisaatiot, jotka lainaavat aineistoa näyttelyihin tai julkaisuihin ja käyttävät asiantuntijapalveluita. Rautatiemuseon kokoelmat palvelevat ennen kaikkea museon sisäistä käyttöä tutkimus-, kokoelma-, tietopalvelu- sekä pedagogisessa työssä.

Tieto- ja asiantuntijapalvelu

Arkisto, kirjasto ja kuvakokoelma ovat asiakkaiden käytössä erikseen sovittaessa. Näistä kohteista ei lainata materiaalia ulos, mutta aineistoja voi tilata tutkittavaksi museon tiloissa. Osa kokoelmista on vapaasti selattavissa internetissä, Finna –palvelussa. Museon tutkijatilassa pääsee erikseen sovittaessa selaamaan asiakastunnuksilla Musketi -kokoelmatietokantaa. Museon esinekokoelmaan on mahdollista tutustua sopimuksen mukaan, kokoelmahenkilökunnan valvonnassa. Rautatiemuseo tarjoaa suomalaiseen rautatiehistoriaan liittyvää tietopalvelua, sekä asiantuntijapalvelua esimerkiksi esineiden tunnistukseen, kokoelmien hoitoon ja museojunien kunnossapitoon liittyvissä kysymyksissä.

Tietopalvelu ja asiantuntijapalvelut ovat maksuttomia, mutta jos asian selvittäminen vaatii huomattavasti aikaa kokoelmien, kortistojen ja tietokantojen läpikäymiseen ja tutkimiseen, siitä veloitetaan museon palveluhinnaston mukaan. Palveluhinnasto on nähtävillä museon verkkosivuilla.

Näyttelyt

Suomen Rautatiemuseon kokoelmia on esillä museon omissa perusnäyttelyissä, jotka jakaantuvat kolmeen näyttelyhalliin, veturitalliin, sekä asema- ja kasarmirakennukseen. Näyttelyt ovat laajat ja kertovat Suomen rautateistä 150 vuoden ajalta. Näyttelytilat ovat osa arvokasta ja autenttista rautatiealuetta, mikä täytyy huomioida kokoelmien esittämisessä. Rautatiehistorian ilmiöiden ja kokoelmien monipuolinen esittely näyttelyissä on haasteellista, koska esimerkiksi pienesineistön vaatimaa lämmintä näyttelytilaa on vain vähän.

Perusnäyttelyssä on esillä laaja kokoelma veturi- ja vaunukalustoa, joka on järjestetty kronologisesti veturitalliin ja halleihin. Liikkuvan kaluston osalta näyttely on staattinen, koska suurikokoisten esineiden liikuttelu tai vaihto on vaativaa. Kokoelmien säilymisen takaamiseksi ja näyttelyn selkeyden vuoksi vain osa kokoelmasta on esillä näyttelyissä. Tällä hetkellä pienesinekokoelmia esitellään perusnäyttelytiloista lähinnä asema- ja kasarmirakennuksissa, jotka ovat lämmintä tilaa.

Näyttelyvieraiden mahdollisuudet tutustua junakaluston sisätiloihin ovat rajalliset. Muutamaan kalustoyksikköön pääsee sisälle oppaan kanssa tai tapahtumapäivinä. Vanhemman vaunukaluston sisätiloihin on mahdollista tutustua vain ulkopuolelta ikkunoista katselemalla, sillä herkät materiaalit eivät kestä minkäänlaista kulutusta. Yleisön toiveisiin päästä näkemään junien sisätiloja on pyritty vastaamaan kävelysiltojen ja valaistuksen avulla. Tavoitteena on edelleen kehittää ratkaisuja, joiden avulla voidaan lisätä yleisön mahdollisuuksia päästä sisälle juniin. Näyttelytyössä etsitään jatkuvasti parempia keinoja fyysisen tai virtuaalisen saavutettavuuden lisäämiseen.

Rautatiemuseossa keskitytään tällä strategiakaudella perusnäyttelyn uudistamiseen, vaihtuvien näyttelyiden sijaan. Tapahtumien yhteydessä järjestetään pienoisnäyttelyitä, joissa esitellään kokoelmia. Perusnäyttelyä uudistettaessa parannetaan pienesineistön näyttelyolosuhteita ja tuodaan esille vähän käytettyjä kokoelman osia esim. matkustamiseen, radanrakennukseen ja tavaraliikenteeseen liittyen. Suomen Rautatienmuseon kokoelmia lainataan jatkuvasti museon ulkopuolelle muiden museoiden näyttelyihin.

Museo-opetus ja tapahtumat

Museo-opetuksessa ja tapahtumissa hyödynnetään kokoelmien tietosisältöjä. Käyttökokoelman objekteja voidaan käyttää tapahtumissa ja opetuksessa, ja niiden avulla voidaan kertoa yleisölle rautatiehistorian ilmiöistä elämyksellisesti. Esimerkiksi käyttökokoelman rautatievirikapukuja on usein käytössä museon tapahtumissa ja draamakierroksilla.

Nostalgialiikenne

Nostalgialiikenne tarjoaa yleisölle mahdollisuuden kokea rautatiehistoriaa elämyksellisesti. Nostalgialiikennettä harjoitetaan pienimuotoisesti museoalueen raiteistolla, sekä muutamia kertoja vuodessa myös rataverkolla museoalueen ulkopuolella, pääasiassa Etelä-Suomessa.

Rautatiemuseon liikkuvan kaluston kokoelmaan kuuluvista kalustoyksiköistä kymmenkunta pidetään liikennekelpoisina, niitä huolletaan säännöllisesti ja niillä ajetaan museon tapahtumapäivinä. Museoalueella käytettävää kalustoa edustaa Suomen vanhin toimintakuntoinen leveäraideveturi, höyryveturi Leena, sekä moottorivaunu Lättähattu. Museon liikennekelpoiseen kokoelmaan kuuluu Perinnejuna Valtteriksi nimetty kokonaisuus puurakenteisia, eri vuosikymmenten asuun restauroituja vaunuja. Linjaliikennekelpoisia museodieselvetureita on kaksi ja höyryvetureita kaksi. Suurempien tapahtumien museoliikenne toteutetaan yhteistyössä VR-Yhtymän ja museoliikennettä harjoittavien yhdistysten kanssa, sillä Rautatiemuseon oma vaunukapasiteetti on hyvin rajoitettu, eikä museo toimi liikennöitsijänä.

Kokoelmien verkkokäyttö

Rautatiemuseon kokoelmia on esillä museoiden, kirjastojen ja arkistojen yhteisessä Finna – palvelussa osoitteessa www.finna.fi. Tällä hetkellä Finnassa on julkaistu 5313 kuvaa, 256 karttaa ja 233 esinettä (marraskuussa 2017).

Kokoelmien avaaminen on tärkeä tavoite tällä kokoelmapolitiikkakaudella, ja Finnassa tullaan julkaisemaan uusia aineistoja. Siirtyminen uuteen kokoelmahallintajärjestelmään tulee helpottamaan Finnassa julkaisemista vähentämällä siihen liittyviä työvaiheita.

Rautatiemuseo ottaa lähiaikoina käyttöön museokohtaisen Finna-näkymän, jonka avulla museon kokoelmien käytöstä ja asiakkaiden tarpeista saadaan tarkempaa tilastotietoa. Kuvakokoelmia on julkaistu Finnassa CC BY-NC-ND 4.0 -lisenssillä, joka sallii kuvien kopioinnin, levittämisen ja jakamisen ei-kaupallisessa käytössä niin, että kuvan tekijä ja omistaja mainitaan. Lisenssi sallii vain alkuperäisen kuvan levittämisen, ei muokattujen versioiden tekemistä. Kaikkia kokoelmasisältöjä ei voida julkaista Finnassa, koska niiden käyttöä rajoittavat esimerkiksi tekijänoikeuslaki, henkilötietolaki ja yrityssalaisuudet.

Rautatiemuseon kokoelmia esitellään myös Seinätön museo -sovelluksessa ja perinteisissä verkkonäyttelyissä. Vuonna 2017 käyttöön otetussa Seinätön museo –sovelluksessa esitellään tällä hetkellä museon aluetta. Tarkoitus on rakentaa sovelluksesta mobiiliopas museon näyttelyihin ja siinä voidaan monipuolisesti tuoda esiin kokoelmien eri osia.

Kokoelmatyön ja kokoelmien sisältöjen näkyväksi tekemisessä hyödynnetään sosiaalista mediaa. Sosiaalisessa mediassa nostetaan erityisesti historiallisia tapahtumia tai ilmiöitä kuvien kera esille, liittyen johonkin ajankohtaiseen aiheeseen. Museon tapahtumissa käytetty liikkuvan kaluston kokoelma on ollut näkyvästi esillä. Tavoitteena on tuottaa entistä monipuolisempi kuva kokoelmista ja kokoelmatyöstä sosiaalisessa mediassa ja tavoittaa uusia asiakasryhmiä.

Kuvapalvelut

Rautatiemuseon kuvakokoelma on tutkijoiden käytössä Finna-palvelun kautta sekä museon tiloissa ennalta sovittuna ajankohtana. Julkaisuja varten kuvista voi tilata painokelpoisen kuvatiedoston. Kuvasta veloitetaan palveluhinnaston mukainen käyttömaksu ja mahdollinen skannausmaksu. Käyttömaksu on kuvatiedostokohtainen kertakäyttöoikeus. Kuvia julkaistaessa on mainittava museon ja valokuvaajan nimi. Asiakkaalla on vastuu tekijänoikeus- ja yksityisyyden suojan kunnioittamisesta kuvien käytössä. Palveluiden hinnoittelussa on huomioitu tutkimus-, ei-kaupallinen ja kaupallinen käyttö. Palveluhinnasto on nähtävillä museon verkkosivuilla.

Kokoelmien käyttö kuvauksissa ja kuvaaminen museon tiloissa

Museon tiloissa on mahdollista järjestää kuvauksia. Kuvauksissa voidaan hyödyntää museon näyttelyitä, kokoelmia ja liikkuvaa kalustoa niin, että kokoelmille ei aiheudu vaaraa. Kuvauksesta tehdään sopimus ja peritään hinnaston mukainen korvaus. Jos kuvauksissa käytetään kokoelmia, on aina mukana museon kokoelmahenkilökuntaa, jonka työajasta laskutetaan palveluhinnaston mukainen korvaus. Näyttelyvieraat saavat vapaasti kuvata näyttelyissä olevia kokoelmia omaan käyttöön ilman salamavaloa ja julkaisu sosiaalisessa mediassa on sallittua.

Lainat kokoelmista

Peruskokoelmaan kuuluvia objekteja lainataan ainoastaan ammattimaisesti hoidetuille museoille ja näyttelyihin, joissa on riittävä vartiointi ja muut museonormien mukaiset olosuhteet. Lainapyynnöt arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Esimerkiksi objektin kunto saattaa rajoittaa lainaamista. Kaikista lainoista tehdään kirjallinen sopimus kahtena kappaleena. Lainan saaja hyväksyy Suomen Rautatiemuseon kokoelmien lainaehdot, sekä huolehtii asianmukaisesta kuljetuksesta ja vakuutuksesta. Käyttökokoelmaan kuuluvien objektien lainaamisessa sovelletaan kevyempiä ehtoja kuin peruskokoelmaan kuuluvien. Rautatiemuseo ei tee enää uusia deponointisopimuksia, ainoastaan määräaikaista lainasopimuksia tai hallinta- ja käyttöoikeussopimuksia, jotka voidaan uusita tarvittaessa. Valokuvien ja arkistoaineiston originaaleja lainataan museon ulkopuolelle vain poikkeustapauksissa. Lainoista peritään palveluhinnaston mukainen maksu.

TAVOITTEET:

Lisätään kokoelmien käyttöä ja monipuolistetaan käyttötapoja.

Parannetaan kokoelmien saavutettavuutta ja tehdään niiden sisältöjä tunnetuksi.

Tavoitteet kokoelmapolitiikkakaudella 2017-2021

- Siirrytään uuteen kokoelmahallintajärjestelmään.
- Kokoelmille tehdään ilmiöille perustuva tallennussuunnitelma.
- Rautatiealan muutosten seuraaminen ja tallentaminen, sekä yhteyksien rakentaminen alan uusien toimijoiden kanssa.

- Arkiston kaava tarkistetaan vastaamaan museoiden luettelointiohjetta ja arkiston luettelointia uuteen kokoelmahallintajärjestelmään selvitetään.
- Esine- ja valokuvakokoelmien digitointi- ja luettelointiastetta sekä Finnassa julkaistujen kokoelmien määrää kasvatetaan.
- Kokoelmalle luodaan kirjattu ja pisteyttävä arvoluokitusmalli.
- Kokoelmille tehdään riskikartoitus ja tarkempi turvallisuus- ja pelastussuunnitelma.
- Kokoelmien säilytys- ja käsittelytilojen järjestelyä jatketaan.
- Suurelle kalustolle pyritään saamaan lisää säilytystilaa.
- Lisätään kokoelmien käyttöä ja monipuolistetaan käyttötapoja.
- Parannetaan kokoelmien saavutettavuutta ja tehdään niiden sisältöjä tunnetuksi.